

Гордана Вуковић и Љиљана Недељков: *Речник презимена Шајкашке (XVIII и XIX век)*, Институт за јужнословенске језике, Филозофски факултет, Нови Сад, 1983.

Иако је ова књига насловљена као речник, она није само регистар презимена већ и значајан прилог у изучавању мотивације и устаљивања патронимијског система на територији Шајкашке. Књигу, која представља плод организованог и систематског прикупљања ономастичке грађе на терену Војводине, издао је Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду.

Поред *Речника*, који обухвата највећи део књиге (71—198), ту су и *Уводне напомене* (5—14); *Анализа патронимских основа* (14—56); *Суфиксална анализа презимена* (56—58); *Најфреквентнија презимена на територији Шајкашке* (58—61); *Списак извора* (63—64); *Списак скраћеница места* (65—67) и *Литература* (199—202).

У уводном делу аутори напомињу да је ово први историјски патронимијски речник на терену српскохрватског језика и да је грађа за њега узета из оригиналних матрикула (књига рођених, венчаних и умрлих), вођених у селима Шајкашке од половине XVIII до краја XIX века.

Међутим, како сами аутори наглашавају, извори за сва села нису хронолошки истоветни с обзиром на то да су многе матрикуле нестале, а неке су се почеле водити тек од почетка XIX века, тј. од времена оснивања нових насеља (Ђурђево, Надаљ).

У уводним напоменама аутори скрећу пажњу да су у речник а и у саму анализу укључили само она страна презимена (*Рицл, Моц, Сич*) са територије Шајкашке за чије је носиоце речено да су прешли у православну веру и чија су се презимена почела посрбљавати (*Рицлов, Сичић*). Значај оваквог поступка јесте у томе што нам се на тај начин откривају тадашњи творбени типови презимена а самим тим и најчешћи патронимијски суфикси.

Презимена која се не односе на територију Шајкашке, јер су њихови носиоци били кумови, стари свати или невесте из других места, регистрована су само у речнику, али су из сасвим разумљивих разлога изостављена из анализе патронимских основа, из израчунавања фреквенције суфикса и укупног броја потврда.

За лакше сналажење у речничкој грађи потребно је знати да је уз презимена наведена скраћеница места у којем је забележено, година јављања и фреквенција — тј. број особа са тим презименом (нпр. Клипин Ч 1790—1821 (10), Лок 1786—1865 (9), К 1768).

На терену Шајкашке забележено је 5155 различитих презимена са 100.081. потврдом.

Једна од последњих уводних напомена односи се на територијално одређење појма Шајкашка, под којим се подразумева југоисточни део Бачке, тј. онај део који је некада улазио у састав Војне границе.

Знатан део књиге односи се на анализу патронимских основа, тј. на утврђивање типова мотивисаности презимена на терену Шајкашке. С обзиром на овај критеријум утврђена су три најчешћа типа презимена: деантропонимна (64,21⁰/о), деапелативна (20,63⁰/о) и детопонимска (11,83⁰/о). Такође је издвојен и мањи број (2,80⁰/о) презимена за која се претпоставља да су страног порекла, али се то засада није могло доказати, или су настала, пак, као грешке приликом читања или записивања. Незнатну групу (0,53⁰/о) чине презимена која би се зависно од критеријума могла сврстати у једну од наведених категорија.

У оквиру деантропонимних презимена грађа је класификована према провенијенцији антропонима, те тако имамо презимена од имена домаћег порекла, од хришћанских имена и од имена страног порекла.

Патроними од имена домаћег порекла анализирани су с обзиром на морфолошки и семантички критеријум. Према првом критеријуму имамо неколико врста презимена: 1. несуфиксирани антропоними у функцији патронима (*Богосав, Новак, Субота* и др.); 2. (не)суфиксирани прости антропоними у функцији патронима (*Благоје, Благојев, Благојевић, Благојин, Недељков, Недељковић* и др.); 3. (не)суфиксирани сложени патроними у функцији презимена (*Вукобрад, Вукобрадов, Станимиров, Станимировић* и др.); 4. суфиксирани патроними од хипокористичних домаћих антропонима (*Божин, Божић, Живин, Живић* и др.).

С обзиром на други критеријум (семантички) уочена је следећа мотивација основа деантропонимских презимена: 1. према фитонимима (*Вишњин, Вишњић, Гроздић, Јагодић, Неранчић* и др.); 2. према зоонима (*Јеленков, Кошуткић, Паун, Паунић, Паунов, Пауновић* и др.).

Посебну групу представљају презимена са профилактичким именом у основи (*Вукић, Вукићев, Вукићевић, Вуков, Вуковић, Вукојев, Завишин, Завишић, Зличкић* и др.).

Међу презименима од хришћанских имена могу се издвојити три основне групе: 1. патроними од изворних, неадаптираних хришћанских имена (*Андреј, Валентин, Гаврил, Кирјак, Исаков* и др.); 2. патроними од хришћанских имена која су претрпела адаптацију на фонолошком или морфолошком плану или се јављају са суфиксом карактеристичним за имена домаћег порекла (*Ђурагин, Ђурашин, Еремић, Мијајлов, Симендић, Штевић* и др.); 3. патроними од хипокористичних форми хришћанских имена (*Аничин, Ацин, Васин, Матин, Перин* и др.).

Страни антропоними од којих су изведени патроними на територији Шајкашке најчешће потичу из турског, мађарског и румунског језика, а што је сасвим разумљиво с обзиром на географски положај ове територије.

И у овој категорији презимена уочена је асуфиксална (*Албин, Антал, Бајазет/Пајазет* и др.) и суфиксална творба (*Албанов, Бајазетов, Бајазитов, Пајазетов, Пајазетовић* и др.).

Поређењем прикупљене грађе са неким објављеним подацима за ширу територију српскохрватског подручја утврђено је да су детопонимна презимена нарочито фреквентна на изучаваном подручју Војводине. Такође је речено да таква презимена најчешће указују на порекло њихових носилаца и да ће њихово изучавање омогућити да се утврде основни правци и миграција.

Највећи број детопонимних презимена везан је за микротипониме (*Белегиш*, село у североисточном Срему, — *Белегишанин*, *Белегишев*, *Белегишевић*; *Девечер*, место између Турије и Надаља, данас потес, — *Девечерац*, *Девечерски*) и макротопониме (*Срем* — *Сремчев*, *Сремац*, *Сремачки*) на територији Војводине.

Мањи број презимена настао је од неких етнонима (*Бошњак*, *Грк*, *Мађар*, *Цинцар* и др.).

Најчешћи суфикси за творбу детопонимских презимена јесу: *-ски* (46,74%) са фонетским варијантама *-шки*, *-чки* (*Арађански*, *Телијашки*, *Добановачки*) и *-ац* (23,38%) (*Добановац*, *Ћипровац* и др.). Са 9,91% заступљена је асуфиксална творба, а са фреквенцијом испод 5% јавља се већина осталих суфикса.

Када је реч о деапелативним презименима, аутори, на основу ономастичке литературе, констатују да су она настала од надимака и с обзиром на велику инвентивност у давању надимака њихов удео у патронимици Шајкашке јесте знатан. Појава апелативне лексике у презименима резултат је раног установљавања патронима у овим крајевима што је условило њихову велику структуралну разноликост.

Према мотивацији основе сва деапелативна презимена разврстана су у неколико група: 1. презимена од зоонимских основа (*Мачкић*, *Парипов*, *Ђуркин*, *Вранин* и др.); 2. презимена са фитонимском основом (*Блитва*, *Боровица*, *Коровљев*, *Травић* и др.); 3. презимена настала од назива јела и посуда (*Куља*, *Бундеваров*, *Вареника*, *Вареникин*, *Вареничић*, *Чанак*, *Чанковић*, *Ћасин*, *Ћупин* и др.); 4. презимена настала од назива одеће и обуће (*Чизма*, *Чизмин*, *Чизмић*, *Чалмић*); 5. презимена од апстрактних појмова (*Игра*, *Игрић*, *Угоди*, *Угодић*); 6. презимена од назива митолошких бића (*Веленица*, *Виленица*); 7. презимена од географских термина (*моча* = мокрина, влажно место — *Моча*, *шило* = језик земље — *Шиловић*, *тезö* = поље, луг, ливада — *Мезић*, *Мезин*); 8. презимена од сродничких термина (*Нећак*, *Нећак*, *Чикин*, *Чичин*); 9. презимена по називима болести (*шуга* — *Шуга*, *Шугин*, *Шугић*); 10. презимена по називима грађевина (*Кулача*, *Кулачин*, *Потлешев*, *Чергин*); 11. презимена по називима оружја (*ћулум* = топуз, буздован — *Ћулум*, *Ћулумов*, *Ћулумовић*, *Ћулумски* и др.); 12. презимена по називима алата (*Чаканов*, *Чекићев* и др.); 13. презимена по називима пољопривредних справа (*Дрљачин*, *Рогуљић* и др.); 14. презимена по називима музичких инструмената (*Кимпан*, *Киптан* и *Тамбура*); 15. презимена по називима занимања (*Бојаџић*, *бугар* = баштован — *Бугар*, *Бугарев*, *Бугарин*, *Бугаринов*, *Пушкар*, *Чешљар*, *Шумар*, *Шумаров* и др.); 16. презимена од *nomina agentis* (*Врач*, *Врачев*, *Врачевић*, *Врачарић*); 17. презимена од ознака државне или црквене хијерархије (*Ђесар*, *Ђесаров*, *Ђесаровић*, *Цар*,

Цесарев, Цесарски, Прогин, Протић и др.); 18. презимена од ознака војне хијерархије (*Капетан, Капетанов, Тобцић* и др.); 19. презимена по особинама: а) идентификација на основу физичких особина (*Дугачки, Дугалић, Клопан, Клопош, Мутин, Мутић, Куштрић* и др.); б) идентификација на основу психокарактерних особина (Бећар, Бећаров, Мудри, Мудрински); в) идентификација на основу карактеристичне појединости (*Домазет, Домазетов, Зевало, Зевалов, Гаћар, Гаћара*); г) идентификација на основу боје (*Бели, Жутички* и др.).

Деапелативна презимена карактерише суфиксална творба (најзаступљенији су суфикси *-ов/-ев* (27,75%) и *-ић* (24,93%) док се остали јављају у проценту мањем од 10%), знатан је удео и асуфиксалних образовања (23,75%).

Посебан одељак посвећен је сложеним презименима типа: 1. детерминатив + антропоним (*Бибанедин, Маливук, Влалужин*); 2. детерминатив + апелатив (*Беловунић, Свиленгаћин, Црнобрња*); 3. глагол + апелативна именица (*Вуџикобила, Распижућа, Пулибрк*); 4. 4. предлог + апелативна именица (*Подреповић*); 5. са предлогом у основи (*Запрабогин*).

У овој групи презимена најчешће су асуфиксална (382 потврде) и суфиксална образовања на *-ин*.

У одељку посвећеном суфиксалној анализи презимена на терену Шајкашке, аутори дају преглед фреквенције појединих суфикса (*-ов/-ев* (29,05%), *-ић* (28,65%), *-ин* (11,90%), *овић/евић* (9,57%), *-ски* (6,68%), *-ац* (3,17%), асуфиксална образовања (8,33%) и закључују да је последњи тип био карактеристичан за период устаљивања патронимског система. За тај период била је уобичајена и двострука суфиксација (*Живковлев, Зорићев*), која, ипак, није означавала неудаћу женску особу као ни дете одређене особе.

Пре речничког дела наведен је списак најфреквентнијих презимена на територији Шајкашке, који садржи 238 патронима а чија је учесталост од 1099 (*Попов*) до 101 (*Соринкић*).

Уз напомену да су аутори за мотивацију основа појединих презимена наводили скоро сва могућа тумачења, потребно је рећи да евентуално неко наше ново објашњење неких патронима (као нпр. оних чије основе воде порекло од географских термина — презиме *Шиловић* — који би могли настати и према истоименом предмету за бушење кожних предмета или, пак, презиме *Моча*, које би се могло довести у везу са истоименом врстом јела) не би никако умањило значај ове књиге.

Вредност ове књиге представљају и нека тумачења етнолошких, социјалних, културних и других момената битних за мотивацију патронимских основа.

На крају можемо само зажалити што оваквих и сличних радова нема више и што, бар за сада, аутори ове корисне студије неће бити у могућности да пореде анализирану грађу са савременим стањем на овој територији чиме би се, свакако, истакао дијакхронијски план овога рада.

Жарко Бошњаковић